

Habitusu, Kültürel ve Sembolik Sermayesiyle Eleştirmen-Yazar ve Çevirmen: Nurullah ATAÇ

Ümmügülsüm ALBİZ¹

ÖZ

Cumhuriyet döneminin önemli yazar, çevirmen ve eleştirmenlerinden biri olan Nurullah Ataç, mevcut çalışmada tüm yönleriyle araştırılmaktadır. Çalışma kapsamında Nurullah Ataç'ın özellikle çevirmen kimliği üzerinde durmak amaçlanmaktadır. Ataç'ın çevirmenliğini besleyen yazar ve eleştirmen kimliklerini de analiz etmek, çevirmenliğini anlamak açısından oldukça önemlidir. Pierre Bourdieu'nün habitus ve sermaye kuramı kapsamında Ataç'ın eleştirmen, yazar, çevirmen kimlikleri incelenmektedir. Zira birbirine görünmez bir bağ ile bağlı olan bu kimlikler, Ataç'ın habitusu, kültürel ve sembolik (simgesel) sermayesi ile görünür bir hâl almaktadır. Her ne kadar habitus, bireye özgü özellikleri ifşâ ediyor ise kültürel sermaye ve bununla bağıntılı olarak sembolik sermaye de bireye göre değişken özellikler taşımaktadır. Bu nosyonların her bireyde aynı ve eşit düzeyde olmasını beklemek mümkün değildir. Mevcut nosyonların oluşumunu sağlayan arka alandaki başat faktörler, bireye, ailesine ve yaşam çevresine göre değişken nitelikler taşıdığı için, her birey bu kavramlar açısından ayrı bir değerlendirmeye tabii tutulmak durumundadır.

Bourdieu'nün sosyal alan kuramında çok önemli bir konuma sahip olan habitus kavramı, kökünde Aristoteles'in eğitime kazanılmış, bireyin davranış ve tutumlarını içeren heksis kavramına dayanmaktadır. Bourdieu habitus kuramını, heksis kavramının özü ile beslemektedir ama tam bir kuramsal alt yapıyı kendisi oluşturmaktadır ve Aristoteles'ten aldığı kavramın içeriğini genişletmektedir. Habitus, bireyin sosyalleşmeye başlamasıyla bireysel özelliklerinin alandan ve çevreden beslenmesi ile oluşan esnek, değişken, aktarılabilir eğilimlerdir. Sermaye kuramı ise Karl Marx'ın iktisat temelli oluşturduğu, bireylerin sosyal düzlemde

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Mütercim Tercümanlık Bölümü, Almanca Mütercim ve Tercümanlık ABD, Karaman/Türkiye. E-posta: ualbiz@kmu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2231-8672, DOI: 10.32704/erdem.2022.82.001 Makale Gönderim Tarihi: 11.05.2021 *Makale Kabul Tarihi: 29.03.2022 * (Sanat ve Edebiyat Mk.)

birbirleri ile olan konumlarının tespit edilmesinde işe yarayan sermaye kavramından alınmıştır. Bireyin sermayesini ekonomik, kültürel ve sembolik bağlamda analiz etmek mümkündür. Sermaye kavramları, çoğu zaman birbirine dönüşerek birbirini beslemektedir. Ekonomik sermayenin kültürel sermayeye, kültürel sermayenin ise kimi zaman ekonomik sermayeye dönüşümü muhtemeldir. En nihayetinde ise bu sermayelerin herhangi birisi sembolik sermayeye dönüşmektedir. Kişinin geçmişten kazandıklarının kişisel özelliklerine yansımaları ve dış görünüşünden konuşmasına kadar edindiği her şey, sembolik sermayenin içeriğini oluşturmaktadır. Bu yüzden sembolik sermaye, en çok habitusla bağlantılı olmakla birlikte kültürel sermaye ile de ilişkilendirilebilir.

Ataç'ın bilhassa çevirmen ve yazar kimliklerini, bu sosyoloji kuramı kapsamında incelemek, onun habitus özelliklerini, kültürel ve sembolik sermayesini, analiz etmek için önemli veriler sağlamaktadır. Ataç'ın habitusunun doğduğu andan itibaren ailesi içinde şekillenmeye başlaması, aile bireylerinin entelektüel birikimlerinin olması, babası Ata Bey'in ekonomik sermayesinin imkânlarını kullanarak Nurullah Ataç'ın önce kültürel sermaye daha sonra ekonomik sermaye edinmesini sağlaması, çalışma açısından önemli analiz verileri oluşturmaktadır. Ataç'ın habitusunun, kültürel ve sembolik sermayesinin çevirmenliği ve yazarlığı üzerinde bıraktığı etkiler, bu teorik yaklaşımların ışığında incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çevirmen, yazar, habitus, kültürel sermaye, sembolik sermaye, Nurullah Ataç

A Critic-Writer and Translator with his Habitus, Cultural and Symbolic Capital: Nurullah ATAÇ

ABSTRACT

In this study, Nurullah Ataç, one of the important writers, translators and critics of the Republican era, is the subject of research with all his aspects. When focusing especially on his translator identity, it is also necessary to analyze Nurullah Ataç's author and critic identities, which feed his translatorship. Within the scope of Pierre Bourdieu's theory of Habitus and Capital, Ataç's identity as a critic, writer and translator is examined. Because these identities, which are connected to each other by an invisible bond, become visible with Ataç's habitus, cultural and symbolic capital. Although habitus shows individual characteristics, cultural capital and associated symbolic capital also have variable characteristics according to the individual. It is not possible to expect these notions to be the same and equal in every individual. As the dominant factors in the background that provide the formation of existing notions have variable characteristics according to the individual, family and milieu, each individual has to be evaluated separately in terms of these concepts.

The concept of habitus, which has a very important place in Bourdieu's theory of social field, is based on Aristotle's concept of hexis, which was acquired through education and includes the behaviors and attitudes of the individual. Bourdieu feeds the habitus theory with the essence of the concept of hexis, but he creates a complete theoretical background and expands the content of the concept taken from Aristotle. Habitus is a flexible, changeable and transferable tendency that occurs when the individual starts to socialize and his / her individual characteristics are nourished from the field and the environment. On the other hand, the theory of capital, is taken from the concept of capital, which is used in determining the positions of individuals, economically based by Karl Marx, with each other in the social plane. It is possible to analyze the individual's capital in economic, cultural and symbolic contexts. Concepts of capital mostly feed each other by transforming into each other. The transformation of economic capital into cultural capital, and sometimes, cultural capital into economic capital is possible. Ultimately, any of these capitals are transformed into symbolic capital.

Examining Ataç's especially the translator and author identities within the scope of this theory of sociology provides important data to analyze his habitus characteristics, cultural and symbolic capital. The fact that Ataç's habitus started to take shape within his family from

the moment he was born, his family members have an intellectual accumulation, and Nurullah Ataç, by using the opportunities of his father Ata's economic capital, firstly obtained cultural capital and then economic capital, constitute important analysis data for this study. The impacts of Ataç's habitus, cultural and symbolic capital on his translation and authorship are examined in the light of these theoretical approaches.

Keywords: Translator, writer, habitus, cultural capital, symbolic capital, Nurullah Ataç

Giriş

Mevcut çalışmanın, teorik arka planını Bourdieu'nün sosyal alan kuramı oluşturmaktadır ve bu sosyoloji kuramının temel metodolojisi, habitüs, alan ve sermaye olmak üzere üç kavram etrafında şekillenmektedir. Çalışma, esasen Nurullah Ataç'ın çevirmenlik ve yazarlık yetilerini, Bourdieu kuramı ile açıklamayı hedeflemektedir. Birey olarak Nurullah Ataç üzerine yoğunlaşan bu çalışma, Ataç'ı habitusu ve sermaye kuramları doğrultusunda inceleme konusu etmektedir. Çünkü Bourdieu'nün habitus ve sermaye kavramları, bireyselliğin ve toplumsallığın karşılıklı dinamiklerini, yani sosyal aktörlerin ilişkilerinden toplumun nasıl yapılandırıldığını ya da tam tersi şekilde aktörlerin toplum tarafından nasıl şekillendirildiğini ifade eder (Papilloud 2003: 30). Bu tanımsal içerikten ötürü, habitüs ve sermaye kavramları üzerinde durulmaktadır. Bu kuramsal yaklaşımlar, her ne kadar alan kavramı ile ciddi ilinti içerisinde olsa bile çalışmayı belli sınırlara oturtmak amacıyla alan kavramı, araştırma dışı bırakılmıştır.

Toplumu bütünsel bir bakış açısıyla değerlendiren Bourdieu, o toplum içerisindeki bireye de hak ettiği değeri vermekte, toplumsal yapı ile bireysel eylemi dengede tutan yapıcı bir yaklaşım sergilemektedir (Palabıyık 2011:127). Bu yaklaşım çerçevesinde, Aristoteles'in eğitimle edinilmiş ve bireyin eylem kapasitesinin özünü oluşturan fiziksel tutum ve davranışlarını ifade eden heksis kavramını, Saint Thomas d'Aquin'in habitus olarak çevirmesi ile habitus kavramı kullanılmaya başlanır (Jourdain, Naulin 2020: 42). Sermaye kuramı ise Karl Marx'ın sermaye kavramına dayanmaktadır ve Bourdieu'ye göre ekonomik, kültürel, toplumsal ve sembolik (simgesel) sermaye olmak üzere dört sermaye vardır. Ekonomik sermaye, bireyin mal varlığına, ekonomik gelirine işaret etmektedir; kültürel sermaye, bireyin kültürel, entelektüel birikimlerini ortaya koymaktadır; toplumsal sermaye bireyin ilişki ağının genişliğine ve ilişkide buldukları insanların ekonomik ve kültürel sermayesinin büyüklüğüne bağlıdır; sembolik sermaye ise sosyal tanınırlık ve prestij kavramlarına atıfta bulunmaktadır (Jourdain, Naulin 2020: 105-107). Çalışmanın sınırları kapsamında habitus ile kültürel ve sembolik sermaye kuramları, Ataç'ın biyografisi doğrultusunda incelenmektedir. Ataç'ın biyografisi, Bourdieu'nün sosyal alan kuramına teorik arka planını dayandıran bu çalışma için önemli veriler sağlamaktadır. Sırasıyla habitus ve sermaye kuramları, teorik çerçeveleri ile incelenerek Ataç'ın eleştirmenliği, yazarlığı ve bilhassa çevirmenliği ile alakası ortaya koyulmaya çalışılmaktadır.

1. Pierre Bourdieu'nun Habitus ve Sermaye Kuramı

Bourdieu'nun teorik yaklaşımlarında toplumsal hayatın gözlemleri var olduğu ve bu gözlemlerde toplumun değişen ve dinamik gözlemlerini izleyerek her gözleminde farklı bulgular ve ilişkiler görme imkânı yakaladığı için kuramı, “pratiğin kuramı” olarak bilinmektedir (Arı 2014: 85). Bu başlık altında bireyin sosyal süreç bağlamında, beden ve zihnen öğrendikleri habitus; entelektüel ve sembolik sermayesi ise sermaye kuramı bağlamında genel hatlarıyla incelenmektedir.

1.1.Habitus'u Anlamak

Jurt, Bourdieu'nün habitus kavramını önce vücut davranışlarına dayandırmış olduğunu daha sonra bu kavramın içeriğini entelektüel algı şekilleri ile genişlettiğini belirtmektedir. Habitusun, geçmişin ürünü olan ve günümüzün ise düşüncelerini, hareketlerini şekillendiren yapılandırılmış yapılar olduğuna; daha önce edinilmiş deneyimlerin, anlama, düşünce ve eylem kalıpları ile yansıdığı anlamına geldiğine dikkat etmek gerekmektedir (Jurt 2010: 6-10). Önce fiziksel davranışlara dayandırılan habitus kavramının içeriğinin daha sonra genişletilerek düşünme, anlama ve eyleme geçirme ile açıklanmaya çalışılması, bireyin habitus özelliklerinin zamanla şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Bireyin genetik potansiyeli daha düşük ya da daha yüksek olsa bile birey, bir habitusla doğmaz; habitus, tekrarlar sonucunda edinilen alışkanlıklar gibidir ve sadece zihnen değil beden de tanınan, anlaşılabilir bir şeydir (Calhoun 2016: 79). Habitusun bireyle bütünleşmiş olduğu, içselleştirilmiş anlamlı pratikleri ve anlam verici algılamaları ortaya çıkaran yatkinlikler olarak tanımlandığı ve bireyin tüm kişisel özelliklerini kapsayan kültür bilgisi, yeme-içme adabı, oturup-kalkması gibi örüntülerinin karmaşıklığında ve bedensel niteliklerinde açığa çıktığı bilinmektedir (Yanıklar 2010: 125). Habitusun anlamsal niteliklerini ortaya koyan bu tanımsal yaklaşım, bir bireydeki habitus özelliklerini saptamak açısından önemli faktörleri ortaya koymaktadır. Bireyin habitus sürecinin doğumu itibari ile başladığı varsayıldığında, bireyin içine doğduğu ailenin, ebeveyn tutumlarının, etkileşim içerisinde bulunulan çevrenin, kişinin habitus özelliklerinin şekillenmesinde oldukça önemli bir rol oynadıkları muhakkaktır. Birey içinde ve etkileşimde bulunduğu dış faktörleri ve atfedilen rolleri içselleştirir, içkinleştirilen eğilimler bireyde bedenselleşir ve habitus oluşumu gerçekleşir. Habitus kavramı, bireyin kendi dünyası ve çevresindeki dünya arasındaki

ilişkiler ile alakalıdır, kişinin bireysel tüm özellikleri, tavır ve davranışları, konuşması, yeme-içmesi ve yetiştiği çevre, çevresel faktörler, toplumsal gelenek-görenekler habitus özelliklerine dâhildir. Bundan ötürü de bireysel habitusu, bireysellik kavramı kapsamında değil; tam aksine toplumsal ortam ve koşullar doğrultusunda dikkate almak gerekmektedir. Bireysel habitusun nesnel olan ile yani kolektif bilinç ile dikkate alınması görüşü, doğal olarak habitus farklılıklarının da sosyal ortam farklılıkları ile bağıntısını ortaya koymaktadır. Bireylerin sosyal hayatlarının ve yaşanmışlıklara dair tecrübelerinin farklı olması, tek tip habitus oluşumunun önüne geçmektedir. Bireyin genetik özelliklerini dışarıda bırakan, bireyin kişisel ve toplumsal bağlamda edindiği deneyimlere dayanan habitusu anlamak, bütünsel bir bakış ve çaba gerektirmektedir. Bu bütünsel bakış ise bireysel özellikleri şekillendiren toplumsala yönelik olmalıdır.

1.2.Kültürel ve Sembolik Sermaye Kuramlarını Anlamak

Bourdieu'nün kuramsal yaklaşımının temel bileşenlerinden biri olan sermaye kavramı, ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik sermayeden oluşmaktadır. Çalışma, her ne kadar kültürel ve sembolik sermaye üzerinde yoğunlaşsa dahi bahsi geçen sermaye türlerinin hepsi bir etkileşim içerisinde ve biri, diğeri ile gelişir. Sermaye edinmenin temel varsayımı, birikerek artmaya dayandığı için mevcut sermayeler de birbirini etkileyerek artış göstermektedir. Şayet sermaye dönüştürülür ve aktarılabilir ise yok olmasının önüne geçilmiş olur, ekonomik sermayenin kültürel sermayeye dönüşmesi ya da kültürel sermayeyi artırmak ya da aktarmak, sermayenin belli bir döngü içerisinde yok olmadan mevcudiyet göstermesi anlamına gelir. Örneğin ekonomik sermayesi iyi olan ebeveynlerin, çocuklarına nitelikli eğitim imkânı sunmaları, ekonomik sermayenin kültürel sermayeye hatta eğitimle kazanılan kültürel sermayenin ise daha sonra meslek edinimi ile ekonomik sermayeye yeniden dönüşmesi mümkündür. Huang (2019: 45), ekonomik sosyal ve kültürel sermaye arasındaki bu ilişkinin dönüştürülebilir; fakat birbirinin yerini alamaz bir ilişki olduğunu belirtmektedir.

Bourdieu'ye (1986: 17) göre kültürel sermaye üç şekilde olabilir; bedenselleşmiş halde, yani zihnin ve bedeninin uzun süreli eğilimleri şeklinde; nesnelleştirilmiş halde, yani kültürel nesnelere şeklinde (resimler, kitaplar, sözlükler, enstrümanlar vs.) ve kurumsallaşmış halde, yani kültürel sermayeye orijinal özellikler yüklemek şeklinde olabilir. Ayrıca Bourdieu, kültürel sermayenin değişik şekillerde zamana, topluma, sosyal sınıfa bağlı olarak, kasti olmadan hatta kimi zaman bilinçsizce edinildiğini de vurgulamaktadır.

Kişinin bilinçsizce, farkında olmadan edindiği kültürel sermayenin sembolik sermayeye dönüşümü ve bu sermayelerin, iç içe olduğunu öne sürmek mümkündür:

“Kültürel sermayenin ediniminde ve aktarımındaki sosyal koşullar, ekonomik sermayede olduğundan çok daha gizli olduğu için, bu durum kolayca salt sembolik sermaye olarak kabul edilebilir... büyük bir kültürel sermayeye sahip olmak; özel bir durum olarak anlaşılmaktadır. Bu durum, daha fazla maddi ve sembolik kazanç için temel oluşturmaktadır: Her kim belli bir kültür edincine sahip ise örneğin okuma-yazma bilmeyenlerin dünyasında okuma yetisine sahip ise pozisyonundan dolayı kültürel sermaye içerisinde ekstra kazanç sağlayan nadir bir değer elde eder (Bourdieu, 1983:187).”

Alıntıda verilen örnekten hareketle okuma-yazma bilmeyenlerin dünyasında okuma-yazma bilmenin getirdiği kültürel sermayenin, beraberinde sembolik sermayeye yol açtığını yani nadir bir durumun ortaya çıkmasından dolayı bir tanınırlık, ün getirdiğini, öne sürmek mümkündür. Okuma-yazma durumu, kişinin kültürel sermayesi sonucunda oluşmaktadır ve kişi kültürel sermayesinin sağladığı bu imkân sayesinde, toplum içerisinde bir kazanç, ün elde etmektedir. Dolayısıyla kültürel sermaye, sembolik sermayeyi geliştirmektedir ve bu sermaye için uygun ortamı oluşturmaktadır. Jourdain ve Naulin, simgesel yani sembolik sermayenin toplumsal tanınırlık ve prestij kavramına atıfta bulunduğunu, bu sermayenin birikim stratejilerine bağlı olduğunu belirtirler. Ayrıca prekapitalist toplumlardaki onur ve modern toplumlardaki toplumsal prestij kavramlarının, bireylerin korumaya ya da artırmaya çalıştıkları sembolik sermaye biçimlerinden olduğunu vurgulamaktadırlar (Jourdain, Naulin 2020:107-108).

Sembolik sermayenin temelinde tanınma, başarılı olmaya bağlı kazanılan prestij olduğu için, sembolik sermaye; ekonomik, kültürel ve sosyal sermayenin bir ürünü veya bir sonucu olarak kabul edilebilir. Özetle, sembolik sermaye; ekonomik, sosyal ve kültürel sermayenin bir araya gelmesi ile oluşur. Elde edinilen kazanımlar, sahip olunan maddi ve manevi değerlerin bütünü, sembolik sermayenin göstergesidir.

2.Nurullah Ataç’ı Tanımak ve Anlamak

Asıl adı Nurullah Ata’dır ve 21 Ağustos 1898 tarihinde İstanbul’da dünyaya gelmiştir. Kökeni hem Karadeniz’e hem de Maraş’a dayanan Ataç, 11 yaşında annesi Münire Hanımı kaybeder. Babası ise Alman Tarihçisi Hammer’i dilimize aktararak “Hammer Tarihi Tercümanı Ata Bey” olarak ünlenen

Mehmet Ata'dır (Selmanpakoğlu 2019: 5). Mehmet Ata Bey, basımevinde küçük yaşlarda çalışmaya başlar, daha sonra Galatasaray idâdisine giderek Fransızca ve Arapça öğrenir. Böylece dönemin maliyecileri arasına girer. Ata Bey ve Münire Hanımın 7 çocukları vardır. Büyük oğulları Galip Ata Bey, doktordur. Milletvekili olarak görev yapmış, gazete yazıları ve radyo programları ile tanınmaktadır. Diğer oğulları Refik Ata ise Çanakkale Savaşı'nda şehit düşmüştür.

Nurullah Ataç, Galatasaray Lisesinde okurken, okulu bırakıp İsviçre'ye gitmek durumunda kalır. Babasının talebi üzerine Cenevre'ye giden Ataç, orada Fransızca bilgisini geliştirir. Meslek hayatına Fransızca öğretmenliği ile başlayan Ataç, müdür yardımcılığı, Fransızca çevirmenliği gibi farklı birçok görev icra eder. Hasan Ali Yücel döneminde kurulan Tercüme Heyeti'nin de ilk başkanı olma görevini üstlenir. Leman Hanım ile evlenen Ataç'ın, Meral adında bir kızı ve iki torunu vardır. Emekliye ayrıldığı 1952 yılından, öldüğü 1957 yılına kadar sürekli yazmış, çeviriler yapmıştır. Konferanslar vermiş, aynı zamanda Türk Dili Dergisini yönetmiştir. Yazdığı bazı yazılarda ve çevirilerde, Sabiha Yağızlar, Ahfeş, Kavafoğlu gibi takma adlar kullanmıştır.

Dil Sevgisi

Yazar, eleştirmen ve çevirmen kimlikleri ile tanınan Ataç, Türkçeye oldukça önem vermektedir, dilin doğru ve özenli kullanılması için çaba göstermektedir. Ataç (1947: 139), “bir yürek kararı var içimde: neden bugüne değin uğraşmadım Türk diliyle” diyerek dil ile ilgilenmeye sonradan giriştiğini, bu işin önemini önceden kavrayamadığı için hüznü duyduğunu dile getirmektedir. Kendini anlattığı bir yazısında Ataç, dil sevgisine yönelik yapılan eleştirilere şöyle cevap verir;

“...Alıklar benim şu, bu buyurdu diye, şuna, buna yaranmak için öz Türkçeye özendiğimi sanırlar. Oysaki ben, öz-Türkçe için nice kazançları teptim, rahatımı kaçırdım, üzdüm kendimi, adım deliye çıkarttım...”(Ataç 2011:21).

Türkçeyi, güzel kullanmaya çalışmasından dolayı onu sürekli eleştirenlere ve bundan bir çıkarı olduğunu öne sürenlere içerleyen Ataç, yukarıdaki ifadelere yer vererek öz Türkçe için ne tür fedakârlıklar yaptığını dile getirmektedir. “Adımı deliye çıkarttım” diyecek kadar Türkçeyi önemseydiğini özellikle vurgulamaktadır. Dizdaroğlu (1962: 18), onun kendini dilde özleşmeye kaptırdığı yani “dile vurulduğu” sıralarda edebi kimliğinin iyice belirmiş olduğunu, başarılı bir edebiyat geçmişi olduğunu, edebiyat dünyasında saygı

ve biraz da korku ile anıldığını, her yazdığının edebiyat çevrelerinde yankı uyandırdığını belirtmektedir.

Ataç, belli bir üne kavuşmuş, belli bir okur kitlesi edinmiş olmasına rağmen dil devrimine yönelmekten, birçok kimsenin aksine dil devrimini desteklemekten kendi ve kariyeri adına tedirgin olmamıştır. Onun deyimiyle o, dile vurulmuştur, vurulmakta utanılacak hiçbir şey yoktur. Dile vurgun olmasını öne çıkarmasındaki en temel sebeplerden birisi aslında Ataç'ın birçok yazarı ve aydını özendirerek Türkçe 'ye dönmelerini, öz Türkçe 'de konuşup yazmalarını sağlamak ve yabancı sözcüklerin etkilerinde kalmamaları için farkındalık oluşturmaktır. Ona göre düşünce ile dil arasında somut bir bağ vardır ve somut düşünmenin gerçekleşmesi için kavramların ve ifadelerin geçirgen yani saydam olmaları, hangi kökten geldiklerinin bilinmesi için gereklidir (Selmanpakoğlu 2019: 17). Aslında dil onun için uygarlığın gelişimi, bir uygarlık meselesi, geçmiş ile gelecek arasındaki bağın kendisidir. Bu bağın korunması ancak dilin korunması ile mümkündür. Fakat devrim şart ise buna kulak vermek gerektiğinin farkında ve bilincindedir. Bu sebepten ötürü dilde devrim yapıldığında Farsça ve Arapça sözcüklere sıkıca bağlanmamıştır, Türkçenin özünü anlamaya yönelmiştir. Ataç, “Dil Devrimi” adlı söyleşisinde, görüşlerini şöyle ifade eder;

“Neler de söylüyorlar! Dilin kemiği yok ya, neden çekineceksin? Ne eserse söyle onu... Bu devrim gerekli değilmiş, günün birinde Atatürk öyle istemiş: “Değiştirin şu dili” demiş, biz de o buyruğa uyuvermişiz. Geçmişimize de bugünümüze de bakmadan, olayları biraz olsun incelemeyen bunu söyleyiveriyorlar...(Ataç 1947:135).”

Aynı söyleşisinde Ataç, Atatürk'ün isteğiyle dil değişikliğinin olduğunu söyleyenlere cevaben Arapça, Farsça, Frenkçe sözlerin de bizim olmadığını, yabancı olduğunu, onları kullanarak kendimize ait ettiğimizi de dile getirir. O yüzden karşıt olanların sadece devrimi kötülemek, savunmamak için bir yol geliştirdiklerini ileri sürer. Ataç, dil devrimi ile Türkçe'nin özünü, kendini bulduğunu, Türkçenin Türkçeleştiğini savunur.

Selmanpakoğlu (2019: 14), Ataç'ın çabalarıyla Türkçeye “ezgi, özgür, sözcük, beğeni, öykü, birey, yapıt, toplum, etki, erdem, gereksinme vs.” gibi yeni sözcükler eklendiğini belirtmektedir. Ataç'ın uğraşları ile dilimize giren bu sözcükler, günümüz Türkçesinde sıklıkla kullanılmaktadır. Ataç'ın deyimiyle dil, gelişen bir varlıktır. Bu ancak o dili sahiplenenlerin, o dil ile ilgili yazarların, eleştirenlerin katkılarıyla olur, kendi başına olmasını beklemenin makul bir yanı yoktur.

2.1.Habitusu ve Eleştirmen-Yazar Kimliği

Ataç, sürekli yazan, çeviriler yapan bir babanın oğlu olması dolayısıyla kişilik özelliklerinde yani habitusunda yetiştiği ortamdan aldığı yazarlık algısı, çocukluğundan beri zihninde zaten kodlanmıştır. Fransızcadan çevrilmiş bir monolog ile yazma denemesi yapmaya başlamıştır, ciddi olarak yazma girişimini ise tiyatro eleştirileri ile gerçekleştirmiştir. Dergâh Dergisinde 1921 yılında yayımlanan “Türk Tiyatrosunda İlk Göz Ağrısı” isimli eleştirisi, profesyonel anlamda yazdığı ilk yazısı olmuştur, yazılarını Milliyet, Son Posta, Ulus, Akşam, Son Havadis gibi dergilerde yayımlamış, yüz yirmi beşe yakın tiyatro ile ilgili yazı kaleme almıştır (Selmanpakoğlu 2019: 7). Tiyatro ile yakından ilgilenen Ataç, Batı ve Türk Tiyatrosundaki gelişmeleri takip etmiştir ve bu gelişmeleri, eleştiri yazıları ile okurlarına aktarmaya çalışmıştır. Ataç’ın eleştiri anlayışını, Hilmi Yavuz (2011:285), “İzlenimci Eleştiri mi, Parçalı Söz mü?” yazısında tartışmaktadır. Yavuz, 1950’li yıllara kadar Ataç’ın eleştirmenlik anlayışının izlenimci veya öznel bağlamda eleştiri olduğunu belirtir ve Ataç’ın eleştiriyi, bir sanat eseri kabul ettiğini dile getirir. Öznel eleştiri yaklaşımı, Ataç’ın yer yer tutarlı olmayan eleştiri tutumları sergilemesine sebep olmuştur; fakat kendisi de kimi zaman yanılırlara düştüğünü, bunun pekâlâ mümkün olduğunu dile getirmektedir. Yavuz, tutarsız eleştiri anlayışının Ataç tarafından bilinçli şekilde kurgulandığını, bundan ötürü de eleştiri anlayışının “parçalı söz” olarak gerçekleştiğini iddia etmektedir. Ömer Lekesiz ise Cumhuriyet dönemi edebiyat anlayışında, Ataç’ın yerli eleştirmenin neredeyse tek temsilcisi olduğunu, dil devriminin edebiyatı da kapsamından ötürü “yeni edebiyata yeni eleştirmen” anlayışının doğduğunu belirtmektedir. Bunun yanı sıra Lekesiz, Ataç’ın eğitimine İsviçre’de devam etmesi, Darülfünundaki edebiyat derslerine katılması ve Fransızca öğrenmesi sebebiyle, onun “yeni eleştiri” anlayışının oluştuğunu vurgulamaktadır (Lekesiz 2011: 289). Ataç’ın eleştirmenliğinin yanı sıra yazarlığı da ön plana çıkmaktadır. Yazmak, Ataç’ın hayatının her evresinde olmuştur ve onun için bir tutkudur. Ataç (2011: 15), gece gündüz demeden edebiyat, şiir düşündüğünü, beğendiği, hoşuna giden bir şiiri sevdiği insanlara, tanıdıklarına okumadığı ya da edebiyat üzerine konuşup tartışmadığı günleri “yaşadım saymam kendimi” ifadeleri ile dile getirir. Bu ifadelerine ek olarak “Bugün Türkelinde en tam edebiyat adamı kimdir?”² diye soran olur ise beni gösterebilirsiniz diyerek, edebiyata tutkusunun boyutunu ortaya koymuştur. Ataç’ı tanıyan, onunla ilgili araştırmalar

² Çalışmada Nurullah Ataç’tan yapılan alıntılarda Ataç’a özgü kullanımlar, dikkate alınmış, onun öz Türkçe kullanımı korunmaya çalışılmıştır.

yapan ya da yazan kişiler, Ataç'ın bu sözleri söyler iken amacının, kendisini övmek olmadığını gayet iyi bilirler. Bilakis bu ifadeler, onun edebiyata ne kadar ruhu ile bağlı olduğunu, yazmadan, okumadan, edebi tartışmalar yapmadan geçirdiği zamanı boşa geçirilmiş bir zaman olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Ataç'ın edebiyata, yazmaya, okumaya bu kadar tutku ile bağlı olmasında, habitus özelliklerinin belirlenmesinde önemli rol oynayan ailenin ve çocukluk döneminde edindiği sosyal yaşanmışlıkların devreye girdiğini öne sürmek mümkündür. Çünkü okumaya, yazmaya yönelik bu tutku, anneden, babadan Ataç'a miras olarak geçmiş ve herkesin okumaya, yazmaya özen gösterdiği bir ailede edinilmiş deneyim, Ataç'ın biyografisi örneğinde olduğu gibi tüm yaşamına ve habitus özelliklerine etki etmiştir.

“Şair dede, yazar baba, ‘sabaha dek roman okumaya doymayan sanatsever anne... Genç ve parlak bir bilim adamı ağabey...Edebiyata hevesli iki kız kardeş...Böylesi bir evde Ataç gibi bir yazın adamının çıkması herhalde şaşırtıcı değildir.” (İnanç 2011: 61).

Remzi İnanç'ın Ataç'ın portresini çıkarmak için dile getirdiği bu ifadeler, onun habitus özelliklerinin nasıl bir ortamda şekillendiğini göstermektedir, Ataç'a aileden geçen kültürel ve sosyal deneyimleri de ortaya koymaktadır.

Aile ve toplumsal deneyimler bağlamında Ataç'ın habitusuna yönelik gerçekleştirdiğimiz makro yaklaşımdan mikro yaklaşıma yönelerek bireysel özelliklerin, duruşun, konuşmanın, üslubun analizlerini de yapmak mümkündür. Arı (2014: 129) Bourdieu'nün, bireyin beden duruşunun, hareketlerinin hatta konuşmasının dahi habitusa bağlı olduğunu ileri sürdüğünü belirtmektedir. Konuşma tarzının, habitusa içkin olması yazar, eleştirmen ya da çevirmen kimliği için önemli bir belirteçtir, çünkü yazarın ya da çevirmenin kullandığı ya da seçtiği her sözcük, habitusunu yansıttığı anlamına gelir. Bundan dolayı Ataç için de yazdığı her yazıda, kullandığı her sözcükte habitusunu, kendi kişilik özelliklerini yansıttığını söylemek mümkündür.

Dile çok fazla özen göstermesi, öz Türkçeye yönelmesi, her yazısında sözcüklerini özenerek seçmesi, onun habitus özelliklerinin yansımalarını göstermektedir. Mustafa Şerif Onaran (2011: 23), “Ataç'ın Önemi” başlıklı yazısında, bir yazının kişilikli olması gerektiğini, bir yazarın neyi nasıl anlatması gerektiğini çok iyi bilmesinin önemini, seçtiği sözcüklerde, kurduğu cümlelerde “kendi” olmasının değerini vurgular ve usta yazarı, onun anlatış biçiminden tanınmanın mümkün olduğunu dile getirir. Ayrıca Onaran, Ataç'ın kendine özgü sesi, biçemi olan edebiyatçıların rahatlığı ile

yazdığını da belirtmektedir. Nurullah Ataç da böyle bir kişiliktir, kendine özgü bir üslubu, anlatımı vardır. Bu da demek oluyor ki Ataç'ı yazılarından tanımak, kendine ait anlatımından ötürü yazdığı yazılardan onu bulup çıkarmak olasıdır. Tahsin Yücel (2011: 74) ise onun eleştirileri yazılarının da kendine özgü olduğunu, yalın olana yöneldiğini ve kendi edebi anlayışına göre değerlendirme yaptığını hatta bazı eleştirilerini “sevdim”, “sevmedim”, “beğendim”, “beğenmedim” gibi öznel ifadeler ile bitirdiğini yazmaktadır. Eleştiri yazılarında özneliği ön plana çıkararak yorumlar yapması, Ataç'ın üslubunun aynı zamanda habitusunun bir parçasıdır.

Ataç'ın eleştirmenlik ve yazarlık kimliğinin oluşumunun temelinde yetiştiği aile ortamının ailedeki okur-yazarlık durumunun, ailede okumaya yazmaya verilen önemin, ebeveyn tutumlarının, aldığı eğitimin, yaşadığı çevrenin, sosyal yaşanmışlık öykülerinin ve deneyimlerinin; hepsini bir potada eriten habitus özelliklerinin toplamını oluşturduğunu öne sürmek olasıdır. Habitusun sonradan edinilmesi, geliştirilebiliyor olması, Ataç'ın yazarlık ve eleştirmenlik kimliklerinde bilhassa ortaya çıkmaktadır. Ataç'ın habitusu, yazar ve eleştirmen kimliği ile özdeşleşmiş, kişiliğinin bütünü, bu değerler oluşturmuştur. Ayrıca habitus özelliklerinin, kendine özgü üslubunun oluşmasında ve bu üslubun yazılarına yansımada, öznel eleştiri yapabilme yetisi geliştirebilmesinde önemli rol oynadığı muhakkaktır.

2.2.Kültürel- Sembolik Sermayesi ve Eleştirmen-Yazar Kimliği

Yanıklar (2010:125), aile içerisinde yani doğal bir öğrenme ile gelişen enformel eğitimin sonucunda çocukların, okul öncesi dönemde bile kültürel bir sermaye edinmiş olduklarını ifade ederek sanatla ilgilenen, dergi, gazete, kitap okuyan, belgesel ya da bu nitelikte programlar izleyen ailelerin çocuklarının belli bir kültürel bilgi deposuna sahip olduklarını vurgular. Ataç da bu çocuklardan biri olarak kabul edilebilir. Çünkü Ataç, kültürlü bir ailenin içine doğmuştur, babası öğretmenlik, çevirmenlik ve maliye nazırlığı gibi görevler üstlenmiştir. Hem ekonomik hem de kültürel sermayenin oluşumu bakımından babanın üstlendiği meslekler ve aile içindeki bireylerin okumaya yönelik merakı, Ataç'ın kültürel ve sembolik sermayesinin temelini atmıştır.

“Babam çok okurdu. Biliyorsunuz o da bir yazardı. Ağam Galip Ataç da bir yazardı. Bir ağam vardı Refik Ata, genç yaşta Çanakkale Savaşında öldü, o da çok okurdu, yaşasaydı hiç şüphesiz bir yazar olurdu....Annem, bacılarım sabaha kadar roman okurdu. Öyle bir ocakta yetiştim, okumamak, yazar olmamak hiç aklımdan geçmedi, yani kendimi bildim bileli yazmağa özendim.” (Bk. Edebiyatçılarımız

konuşuyor, s.47; Ulçugür, 1964:4-5).

Ataç'ın yukarıdaki ifadelerinden anlaşıldığı üzere yazar olmama, yazmama ihtimali pek yoktur, çünkü aile bireylerinin hepsinin hayatında okumak ve kitaplar vardır. Bu da ailenin kültürel sermayesinin varlığını göstermektedir. Aile fertlerinin her birinin okuma yoluyla edindikleri kültürel değerler, Ataç'ın kültürel sermayesinin oluşumunda belirleyici olmuştur, keza babasının yazar olması, annesinin, kardeşlerinin okuyan bireyler olması Ataç'ın hep yazmağa özenmesini sağlamıştır. Kültürel sermaye, entelektüel birikimler ile edinilmiş, bireyin birçok farklı alanda fikir ve bilgi sahibi olması olarak tanımlanabilir. Örneğin bireyin yeme içme tutumu, geleneksel ve sanatsal yaklaşımlar ile ilgili tüm tercihleri, o bireyin kültürel yörüngesinin ve sosyal konumunun yansımasını oluşturan kültürel alan içerisinde şekillenen kültürel sermayesi olarak kabul edilebilir. Habitusta olduğu gibi kültürel sermayenin belirleyenleri, “alan” yani “ortam” kaynaklı olmaktadır. Ataç'ın ailesini tasviri, aile bireylerinin her birinin entelektüel bir birikim edinme uğraşı içerisinde oluşu, kültürel sermayesinin ve aile temelli edindiği bu kültürel sermaye sayesinde Ataç'ın tanınan, bilinen bir yazar, eleştirmen olması ile toplumsal tanınırlık ve prestij kazanması da sembolik sermayesinin kanıtı niteliğindedir.

Ataç'ın ailesi hakkında verilen kısmi bilginin yanı sıra biyografik bilgileri incelendiğinde kültürel sermayesini devam ettirdiği görülmektedir. Nurullah Ataç, Galatasaray Lisesinde eğitim alır iken babasının isteği doğrultusunda Cenevre'ye gitmek zorunda kalır. Bu seyahat, onun üniversite eğitiminin önüne geçmiştir ama kültür, dünya ve dil bilgisi açısından farklı nitelikler kazanmasını sağlamıştır. Ataç'ın Cenevre'ye gitmesi, ekonomik sermayenin, çoğu zaman kültürel sermaye için imkân oluşturabileceğini de ortaya koymaktadır. Arı (2014: 138), ekonomik açıdan avantajlı olmanın, ekonomik sermaye açısından önemli olsa bile bu sermayeyi avantaja dönüştürerek kişinin kendini geliştirmesini sağladığını, kültürel sermayesini güçlendirdiğini dile getirmektedir. Ekonomik sermayenin kültürel sermayenin oluşumu için katkı sağlayıcı, şekillendirici bir yönü muhakkak vardır. Ekonomik sermayenin doğru kullanımı, kültürel sermayenin oluşumu ve gelişimi için değerlidir. Kimi zaman kültürel sermayenin, ekonomik sermayeye dönüşmesi de mümkündür. Ataç'ın eğitimi, bunu ortaya koyar niteliktedir. Babası Ata Bey'in ekonomik imkânları kapsamında Nurullah Ataç'ın İsviçre'ye gitmesi, kültür ve dil bilgisi edinmesi önce kültürel sermayeye sonra ise Fransızca Öğretmenliği, Çevirmenlik yapması ve bu işten maddi bir kazanç sağlayarak

hayatını idame etmesi dolayısıyla ekonomik sermayeye dönüşmüştür. Ataç, edindiği kültürel sermayeyi yazar, eleştirmen kimlikleri ile pekiştirmiştir. Hatta aralıksız yazdığı 36 yıl boyunca Cumhuriyet döneminin belirli edebiyatçıları arasında adından bahsettirmeyi başararak, mevcut sermayesini sembolik sermayeye dönüştürmüştür. Çünkü babasının ekonomik sermayesi ile edindiği kültürel sermaye, önce ekonomik sermayeye dönüşmüştür, aldığı eğitim sayesinde hayatını idame edecek parayı kazanmıştır; sonra ise öğretmen, çevirmen, eleştirmen, yazar olarak tanınması ile sembolik sermayeye dönüşmüştür. Edebiyat dünyasında tanınan, bilinen bir yazar, eleştirmen olması onun sembolik sermayesini oluşturmaktadır.

Ataç'ın hayattayken edinmiş olduğu saygın konumunu, günümüz edebiyat dünyasında hala koruyor olması, sembolik sermayesinin devam ettiğini göstermektedir;

“ Ölmüş ama yok olmamış. Bütün bu kitaplar, bu yüzlerce, binlerce irili ufaklı yazı, öylesine hayat dolu, öylesine canlı ki! Ataç büsbütün yitip gitti denemez. Zamanı aşmış bir Türk aydınıydı o... Açıp okuyun kitaplarından birisini, kendinizi yenilemiş, gençleşmiş yeni bir güç kazanmış bulacaksınız...” (Akbal 2011: 110).

Oktay Akbal'ın sözleri, Ataç'ın ölümünden sonra hala saygıyla anıldığını ve edebiyat dünyasında yazdığı eserler ile güncelliğini koruduğunu ortaya koymaktadır. Onun toplumdaki prestijini ve edebiyat dünyasındaki güncelliğini koruyor olması, ölümünden sonra bile sembolik sermayesinin devam ettiğinin kanıtıdır.

Önemli Eserleri

Denemeleri

Günlerin Getirdiği (1945), Karalama Defteri (1952), Sözden Söze (1952), Ararken (1954) Diyelim (1954), Söz Arasında (1957), Okuruma Mektuplar (1958), Günce (1960), Prospero ile Caliban (1961), Günlerin Getirdiği (1989), Günlerin Getirdiği: Sözden Söze (1998), Okuruma Mektuplar; Prospero ile Caliban (1999), Diyelim (2000), Dergilerde (2000),

Günce: Yaşantı (2000)

Söyleşi: Dil Üzerine Söyleşiler (Der. Hikmet Dizdaroğlu- Sami Nabi Özerdim, TDK, 1962).

Söyleşiler (1964). (Selmanpakoğlu 2019: 45-47).

2.3.Habitusu ve Çevirmen Kimliği

Habitus, aktörün içinde yaşadığı toplumsal bağlamın etkisini devreye sokan bilişsel ve güdüsel bir mekanizmadır (Arı 2014: 121). Bir aktör olarak çevirmen de bu toplumsal bağlamdan ayrı düşünülemez ve çevirmen, habitus bakımından içinde bulunduğu alan ile karşılıklı bir etkileşim süreci içerisinde. Ayrıca habitusun bireysel değil kolektif boyutunun olması alan-aktör etkileşimini ortaya koymaktadır. Bireysel habitus kavramı ile “bireysel” sözcüğü kelime manasıyla sosyal alan kuramında tam karşılık bulamadığı için, kolektif ya da toplumsal habitusun nasıl yansıdığına ortaya koyulması önemlidir. Bu bilgiler, çevirmenin habitusunun kendi bireyselliği doğrultusunda şekil almadığını, içinde yaşanılan alan, ortam ve toplumsal belirleyenlerin çok daha büyük rol oynadığını kanıtlamaktadır. Ataç’ın yazarlığı, eleştirilenliği bağlamında habitus özellikleri ile ilgili verilen bilgiler de dikkate alındığında, Ataç’ın çevirmen kimliğinin oluşmasında habitusun rolünü analiz etmek ve anlamak çok daha kolay olacaktır.

Babası Ata Bey, Hammer çevirileri ile ün yapmış olmanın yanı sıra Paul de Kock’un Üç Fistanlı Kız, Bernardin de Saint Pierre’nin ise Paul ve Virginie eserlerini çevirmiştir (Selmanpakoğlu 2019: 6). Bu durum doğal olarak Ataç’ın habitusu üzerinde belirleyici bir rol oynamıştır. Bireyin habitusunun doğuştan değil, sonradan bilhassa ebeveynleri ve çevresi sayesinde edindiği özellikler olduğu düşünüldüğünde, babasının çevirmen kimliğinin Ataç’ı etki altında bırakmasını ve Ataç’ın da babasının çeviri yaptığı dile yönelmesini, anlaşılır kılmaktadır. Ataç, büyük ihtimalle bu sebepten ötürü ilk yazma girişimini Fransızca’dan yaptığı çeviri ile gerçekleştirir. Yazarlık için attığı adımın çeviri ile olması oldukça anlamlıdır. Çevirmenlik kimliğinin habitusuna zaten yerleşmiş olduğunu da bu “çeviri yoluyla yazma” girişimi göstermektedir. Çevirmenin bireysel habitusunu yalnızca kendi kişiliğinin yani bireysel-öznel olanın değil; kolektif-nesnel olanın şekillendirdiği gerçeği de böylece ortaya çıkmaktadır.

Ataç, çevirileri ile ilgili yazısında çeviri yapmaya başladığı ilk andan beri titizlikle çalıştığını, çevirilerini yaptığı isimler arasında Balzac, Sophokles, Stendhal, Lacius gibi büyük isimlerin olduğunu belirtmektedir. Ayrıca yaptığı çevirileri daha sonra eleştirel gözle değerlendirmeyi başarabilen Ataç, Sophokles’in Philoktetes ile Oidipus Kolonos’tayı tercüme etmede yanıldığını, Sophokles gibi bir şairi çevirmek için iyi bir şair olmak, güçlü bir deyişinin olması gerektiğini belirtir. Ayrıca Stendhal’in kitabını, Le Rouge et le Noire’ı da iyi çeviremediğini, kusurlarının olduğunu ama bu

çevirinin üzerinde çalışarak iyi bir hale getirebileceğini belirtirken çevirdiği eserler arasında en sevilen, beğenilenlerden birisi olarak Memoire de deux jeunes mariees ile Alan Fournier'nin Le Grand Meaulnes'i olduğunu da vurgulamaktadır (Ulçugür 1964: 48-49). Fransızca'nın yanı sıra Yunanca'dan, Latince'den çeviriler yapan Ataç, özellikle Lukianos'u övmektedir ve Yunanca bilenlerin onu aslından okumasını önermektedir. “Onu okuduktan sonra insana daha çok inanacaksınız, insanlığımızla övüneceksiniz” ifadeleri ile Lukianos'a olan hayranlığını dile getirmektedir (Ulçugür 1964: 50s).

Habitusu, Ataç'a yazarlık, eleştirmenlik çevirmenlik kimlikleri yüklemiştir. Ataç, çevirmenliğinde bile eleştirmenlik kimliğinden faydalanmış, çevirilerini eleştirel bir yaklaşımla analiz etmekten kaçınmamıştır. Ataç, bilinçli, yaptığı çevirilerin sorumluluğunu üstlenebilen hatta çeviri stratejileri geliştirebilen bir çevirmendir. Okuduğu Fransızca bir romanda bir cümleye nasıl takıldığını, o cümleyi Türkçeye nasıl aktarabileceği konusunda kafa yordüğünü anlatan Ataç, çeviri yaparken kelimelerin değil, bütün cümlenin Türkçe karşılığını bulmak gerektiğini, bütünü düşündüğünü aramanın önemini o gün fark ettiğini belirtmektedir (Ulçugür 1964: 52). Ataç'ın bu ifadeleri ile sözcüğü-sözcüğüne çeviri stratejisinin, cümlenin bütünü anlamak için yeterli olmadığını öne sürdüğü, anlama göre çeviri stratejisi geliştirilenin önemini dile getirdiği yorumlanabilmektedir. Ataç'ın yazar ve eleştirmen kimliklerinin olması, çevirmenliğinde daha iyi yazma, ideal olanı bulma, düşünme, sorgulama niteliklerinin ön plana çıkmasına katkı sağlamaktadır. Tercümeyle dilde yaratma işi olarak gören Ataç, bu yaratmayı kelimesi kelimesine çeviride gerçekleştirmeye çalışmanın sığ bir yaklaşım olduğunu da bilhassa belirtmektedir. Bir şiirin, bir romanın sanat eseri olduğu görüşünde olan Ataç, çeviride sanat eserini korumak, erek dilde yeniden bir sanat eseri yaratmak gerektiğini de vurgulamaktadır:

“ Başka dilde tercüme ettiğiniz güzel bir cümle, sizin dilinizde tatsız bir şey olmuşsa, manaya istediğiniz kadar bağlanın, gene öze hayınlık etmiş olursunuz” (Ulçugür 1964: 54).

Ataç'tan alıntılanan cümlelerde, erek dildeki etkiyi kaynak dildeki gibi yaratmak gerektiği, bunun için de gerekli olanın öze ulaşmak, özde verilmek isteneni aktarmak olduğu anlaşılmaktadır. Kısacası günümüz çeviri kuramları paradigması bakış açısıyla çeviriye yaklaşmış olan Ataç için çevirmek, erek dile aktarımı gerçekleştirmek yeterli değildir. Aynı etkiyi yaratmak, öze ulaşmak, kelimelerin ardındakini görmek, bütüncül bir yaklaşım ile

cümlelerin temelindeki anlamı yakalamak, asıl olandır. Bu yaklaşımlarından ötürü Ataç, yazar ve eleştirmenliğinde olduğu gibi çevirmenliğinde de kendine özgü olan, onu yansıtan bir çeviri anlayışı ile yani kendi habitus özellikleri doğrultusunda eserlerini çevirmeyi tercih etmiştir.

2.4. Kültürel-Sembolik Sermayesi ve Çevirmen Kimliği

Ataç, habitusu, kültürel ve sembolik sermayesiyle yazar ve eleştirmen kimliklerinde ön plana çıkmış bir kişiliktir. Çevirmenlik de onun hayatının önemli bir parçasını oluşturduğu için Bourdieu'nün sermaye kuramlarını Ataç'ın çevirmenliğinde görmek mümkündür. Ataç'ın kültür düzeyi yüksek bir ailede büyümesi, sadece onun yazar-eleştirmen özelliklerinde değil aynı zamanda çevirmenliğinin şekillenmesinde de belirleyici rol oynamıştır. Kendine özgü bir üslup ile yazan Ataç, kendine özgü geliştirdiği stratejileri ile de çeviri yapmıştır. Ataç'ın entelektüel birikimini, kültür düzeyini yazılarından da çevirilerinden de anlamak mümkün görünmektedir.

Ülker İnce (2019:131) ile yapılan bir röportajda, Batı klasiklerini geçmişte çeviren kişilerin aynı zamanda önemli yazarlar oldukları, bugün ise böyle bir kaide olmamasına rağmen entelektüel üretim içinde olmayanların yazın çevirisi yapıp yapamayacağı ve yine kurgu dışı eser çevirenlerin çevirdikleri alanda birikimlerinin olmasının gerekli olup olmadığı soruları yöneltmiştir. İnce, bir zamanlar birçok önemli yabancı yazarın eserlerini, Nurullah Ataç, Behçet Necatigil, Tomris Uyar gibi ünlü Türk yazarlarının çevirileri ile okumanın mümkün olduğunu belirtmiştir. İnce, bu kişilerin yazın metni okumayı ve üretmeyi bildiklerini, yaptıkları işin garantisinin olduğunu, onların edebiyat yapıtının yabancı olmadığını bilhassa vurgulamaktadır (İnce 2019:131). İnce'nin bu tespiti, Ataç'ın adını bilhassa anması, onun Türk edebiyat dünyasının kültür adamlarından biri olduğunu, yaptığı çeviriler ile bunu ortaya koyduğunu göstermektedir. Ataç, Cumhuriyet dönemine çevirileri ve yazıları ile yön veren önemli bir kültür adamı olmuştur. Mustafa Şerif Onaran, Ataç'ın çeviri anlayışını anlatırken onun için çevirinin sadece beğenilen bir yapıtı Türkçeye aktarmak olmadığını, başka bir dilin içinde Türkçenin kültür birikimini, özelliklerini aramak gerektiğini ve Ataç'ın yaptığı çevirinin sıradan bir çeviri işi olmadığını aksine Ataç'ın kişilik özellikleri ile birleşen, bütünleşen bir edebiyat olayı olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca Onaran, Ataç'ın Cenevre'de kalmasıyla Batı kültürünü benimsediğini, bu batı kültürünü özümsemenin edebiyatı ve düşünce alanını kapsayan bir Batılılaşma olduğunu da belirtmektedir

(Onaran 2011: 383). Böylelikle Ataç'ın etkisinde kaldığı batı kültürünün özelliklerini, edebi yazılarına ve çevirilerine yansıtması kaçınılmaz olmuştur. Ayrıca Ataç, Tercüme Bürosu'nun üyeleri arasındadır ve Batı dillerinden bir çeviri hareketinin içerisinde olduğu için de batı kültürünün etkisinde kalmaya devam etmiştir. Ataç, Tercüme Bürosu üyeleri tarafından beğenilmediğini, aralarında istenmediğini dile getirmektedir. Kendisini, bazı çevirilerinden dolayı öven Maarif Vekilliği Tercüme Bürosu üyesi Orhan Burian'ın sözlerine karşılık, övülmeye pek alışkın olmadığını belirterek yanıt vermektedir. Deneme ve eleştiri yazılarından dolayı çoğunlukla olumsuz yönde eleştirilen Ataç, çevirmenliğinde de aynı şekilde eleştirilere maruz kalmıştır. Laclos'dan çevirdiği "Tehlikeli Alakalar" adlı eserine yönelik Orhan Burian'ın "eser sahibinin duygu ve düşüncelerinin ifadesini yeni baştan, onlara yaraşan bir Türkçede bulmaya çalışıyor" yönündeki eleştirisine cevaben "her tercümecinin istediği bu değil midir?" diyerek yanıt vermektedir (Ulçugür1964: 57). Ataç'ın çeviri anlayışının temelini de oluşturan bu sözcükler, tam olarak Ataç'ın çeviride yapmak istediklerinin özeti niteliğindedir. Çünkü Ataç, yabancı dilden bir eserin çevirisini yaparken eseri alıp kendi dilindeki sözcükleri, cümleleri kullanarak ve tam manasını bularak çeviri yapmanın önemini vurgulamaktadır. Ataç için çeviri tam olarak kelimelerin ardındaki gizi çözmek, anlama erişmek ve en uygun, en sade bir Türkçe ile ifade etmek demektir.

Ataç'a göre çeviri, edebiyatın en zor türlerinden biridir, çünkü hem yazarlık hem de eleştirmenlik çeviri işinde vardır. Çevirmenin çevireceği yapıtı, bir eleştirmen edasıyla inceleyip özelliklerini bulması, o özellikleri kendi diline aktarması gerektiğini vurgulayan Ataç, bütün eserlerin, çeviri esnasında bir şeyler yitirdiğini, zaten çeviri eserlerin de özünden güzel olmaması gerektiğini belirtmektedir (Onaran 2011: 384).

Ataç, özünden güzel olmaması gerektiği görüşü ile erek metnin kaynak metinden çok daha iyi olmamasını, daha iyi çevrilirse çevirmenin çeviri işini yerine getiremediğini; bilakis çeviri eser yerine yeni bir eser yazmış olabileceğini öne sürmektedir. Böylece çevirmen, yaptığı işin inceliğini bilmeli, çeviri yaptığının farkında olmalıdır. Ataç'ın bakış açısına göre çevirmen, kaynak metin yazarını aşmamalı ama erek metinde aynı etkiyi uyandırabilecek, kendi dilinin sadelikleri ve incelikleri doğrultusunda çevirisini yapmalıdır. Ataç'ın çeviri üzerine bu denli kafa yorması, çeviri için yöntem ve stratejiler geliştirmeye çalışması, onu çevirmen olarak da tanınan, bilinen biri haline getirmiştir. Özetle, Ataç'ın yazarlığını ve eleştirmenliğini

besleyen kültürel sermayesinin çevirmenliğini de beslediğini ve Tercüme Bürosunda, görev alması, çevirdiği eserler ile tartışılması, toplumda çevirmen olarak da bir prestij edinmiş olduğunu göstermektedir ve onun çevirmenlik alanında da bir sembolik sermaye edindiğini ortaya koymaktadır.

Çeviri Eserleri

Yunan Klasikleri'nden: Seçme Yazılar I,II, III. Lukianos, 1944; Oidipus Kolonosta, Sophokles, 1941; Masallar, Aesopos, 1954; Philoktetes, Sophokles, 1941

Latin Klasiklerinden: Plautus'tan , Terentius'tan M.E.B Yayınları arasında

Fransız Klasiklerinden: H. de Balzac'tan: İki Yeni Gelinin Hatıraları, Ank. 1953; Choderlos de Laclos: Tehlikeli Alakalar, 1944; Alfred de Musset: Andrea del Sarto, 1943; Prosper Marimee: Fırsat, İst.1944; Prosper Marimee: Ines Mendo, İst. 1944; Stendhal: Kırmızı ve Siyah (iki cilt) İst. 1941-1942; Stendhal: Kızıl ile Kara (1.cilt, II. Baskı) Ank. 1946 (Ulçugür 1964:6-7).

3.SONUÇ

Biyografik özelliklerini, Bourdieu'nün sosyal alan kuramı kapsamında habitus, kültürel ve sembolik sermaye çerçevesinde analizini yapmaya çalıştığımız Nurullah Ataç, hiç şüphesiz Türkçeye kazandırdığı çeviri eserleri, deneme ve eleştiri yazıları ile Cumhuriyet devrinde adından çokça söz ettirmiş önemli isimlerden biridir. Çok yönlü kişiliği, eleştirmen, çevirmen ve yazar kimlikleri dolayısıyla Nurullah Ataç'ı araştırmak, onun dile sevgisini, öz Türkçeye verdiği önemi, yaptığı çevirilerde gösterdiği özeni, çevirmen bilincine sahip olmasını, anlaşılabilirliği sağlamak için çeviri stratejileri geliştirmesini anlamayı mümkün kılmaktadır. Günümüzde hala saygınlığını koruyan Ataç, yazdığı eserler ile de güncelliğini korumayı, dili kullanımı, üsluba olan hâkimiyeti sayesinde başarmıştır. Ataç, öz Türkçe sevgisinden ötürü Türkçeyi en sade, anlaşılır haliyle kullanmaya çabalamıştır ve bu özelliğinden ötürü de çoğu zaman eleştirilmiştir; fakat günümüzde Ataç'ın hala anlaşılır ve okunur olmasının en önemli sebebi, Türkçeyi özüne bağlı kalarak kullanmasıdır. Öz Türkçe için uğraşları, o zaman anlaşılamayan Ataç'ın, çağımızda hala okunuyor, araştırılıyor olması, o zamanki çabalarının sonuçlarını, günümüzde aldığını ortaya koyar niteliktedir.

Çevirmen-yazar bir babanın oğlu olarak dünyaya gelmiş olan Ataç, iyi bir eğitim almış, küçük yaşlardan itibaren dil öğrenmiş olması sebebiyle habitus özelliklerinin belirlenmesinde çevre faktörünün önemini ortaya koymuş olan

kişiliklerdendir. Ataç'ın anne, baba ve kardeşlerinin hepsinin sürekli okuyor ve yazıyor olmaları Ataç'ı bu alanın içine çekmiştir ve kendiliğinden gelişen entelektüel ortam, Ataç'ın habitusunun içkin karakterlerinin oluşmasına önemli katkılar sağlamıştır. Babası Ata Bey'in ekonomik sermayesini kullanarak Ataç'ın dil ve kültür bilgisini geliştirecek ortamı hazırlaması, önce kültürel daha sonra sembolik sermaye edinmesini sağlamıştır. Ataç, edindiği kültürel ve sembolik sermayeyi hep bir adım daha öteye taşımak için uğraşmıştır; okumaktan, yazmaktan ve çevirmekten asla vazgeçmemiştir. Okumak, yazmak ve çevirmek yani edebiyatın içinde, edebiyatın bir parçası olmak, Ataç'ın hayatının anlamı olmuştur. Günümüz edebiyat dünyasında hala saygıyla anılması, Ataç'ın sembolik sermayesini muhafaza ettiğinin bir kanıtı niteliğindedir.

KAYNAKLAR

Akbal, Oktay (2011). “Ataç’ı Anarken”, içinde *Nurullah Ataç*, Editörler Mustafa Şerif Onaran, İbrahim Çelik, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Anma ve Armağan Kitapları Dizisi 28, Ankara.

Ataç, Nurullah (2011). “Ben” içinde *Nurullah Ataç*, Editörler Mustafa Şerif Onaran, İbrahim Çelik, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Anma ve Armağan Kitapları Dizisi 28, Ankara.

Ataç, Nurullah (1947). “Dil Devrimi”, *Memleket*, 26. IX.1947, *ATAÇ, Söyleşiler*; Dizdaroğlu, Hikmet (1962), *Ataç, Ataç Üzerine-* Hikmet Dizdaroğlu; Nurullah Ataç Bibliyografyası- Sami N. Özerdim, Ankara Üniversitesi Basımevi, TDK Yayınları.

Ataç, Nurullah (1947). “Söz Arasında”, *Ulus*, 13. XI. 1947, *ATAÇ, Söyleşiler* içinde Dizdaroğlu, Hikmet (1962), *Ataç, Ataç Üzerine-* Hikmet Dizdaroğlu; *Söyleşiler-* Nurullah Ataç; Nurullah Ataç Bibliyografyası- Sami N. Özerdim, Ankara Üniversitesi Basımevi, TDK Yayınları

Arı, Sevinç (2014). *Çeviri Sosyolojisi*, Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Basım, İstanbul

Bourdieu, Pierre (1983). “Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital”, In: Reinhard Kreckel (Hg). *Soziale Ungleichheiten* (Soziale Welt Sonderband 2), Göttingen, s. 183-198.

Bourdieu, Pierre (1986). “The Forms of Capital” Pp. 241-258 in *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, edited by J. G. Richardson. New York: Greenwood Press.

Calhoun, Craig (2016). *Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları, Ocak ve Zanaat*, Pierre Bourdieu Derlemesi, Derleyenler Güney Çeğin, Emrah Göker, Alım Arlı, Ümit Tatlıcan, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.

Dizdaroğlu, Hikmet (1962). *Ataç, Ataç Üzerine-* Hikmet Dizdaroğlu; *Söyleşiler-* Nurullah Ataç; Nurullah Ataç Bibliyografyası- Sami N. Özerdim, Ankara Üniversitesi Basımevi, TDK Yayınları.

Huan, Xiaowei (2019). “Understanding Bourdieu-Cultural Capital and Habitus”, *Review of European Studies*; Vol. 11, No. 3; 2019 ISSN 1918-7173 E-ISSN 1918-7181 Published by Canadian Center of Science and Education, URL: <https://doi.org/10.5539/res.v11n3p45>.

İnanç, Remzi (2011). “Günün Yirmi Dört Saati Edebiyatçı: Ataç”, içinde *Nurullah Ataç*, Editörler Mustafa Şerif Onaran, İbrahim Çelik, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Anma ve Armağan Kitapları Dizisi 28, Ankara.

İnce, Ülker (2019). *Çeviri Bilinci, Çevirenler, Çeviremeyenler, Çeviriverenler*, Tekin Yayınevi, 1. Baskı, Ekim, İstanbul.

Jourdain, Anne- Naulin, Sidonie (2020). *Pierre Bourdieu'nün Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları*, Çeviren Öykü Elitez, 2. Baskı, İletişim Yayınları.

Jurt, Joseph (2010). *Die Habitus-Theorie von Pierre Bourdieu*, LiTheS Nr. 3 (Juli 2010), http://lithes.uni-graz.at/lithes/10_03.html.

Lekesiz, Ömer (2011). “Ataç: Yerli Eleştiride Özel Bir Özneci” içinde *Nurullah Ataç*, Editörler Mustafa Şerif Onaran, İbrahim Çelik, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Anma ve Armağan Kitapları Dizisi 28, Ankara, s.289-293.

Onaran, Mustafa Şerif (2011). “Ataç’ın Önemi”, içinde *Nurullah Ataç*, Editörler Mustafa Şerif Onaran, İbrahim Çelik, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Anma ve Armağan Kitapları Dizisi 28, Ankara.

Palabıyık, Adem (2011). “Pierre Bourdieu Sosyolojisinde “Habitus”, “Sermaye” ve “Alan” Üzerine”, *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl 16, Sayı 61-62, Kış-Bahar 2011, s. 121 – 141.

Papilloud, Christian (2003). *Bourdieu lesen, Einführung in eine Soziologie des Unterschieds mit einem Nachwort von Loich Wacquant*, transcript Verlag, Bielefeld.

Selmanpakoğlu, Selman (2019). *Nurullah Ataç*, Atatürkçü Düşünce, Düşün Dergi Eki, Yıl 25 Sayı 145, Ocak-Mart 2019.

Ulçugür, Saadet (1964). *Nurullah Ataç Hayatı, Sanatı, Eseri*, Türk Klasikleri, Varlık Yayınları, Sayı: 1083, Ekin Basımevi, İstanbul.

Yanıklar, Cengiz (2010). “Kültürel Sermaye, Eğitim ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu'nün Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel Bakış”, *Sosyoloji Dergisi*, Sayı 22, Sayfalar 121-138.

Yavuz, Hilmi (2011). “Ataç: ‘İzlenimci Eleştiri’ mi ‘Parçalı Söz’ mü?” içinde *Nurullah Ataç*, Editörler Mustafa Şerif Onaran, İbrahim Çelik, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Anma ve

Armağan Kitapları Dizisi 28, Ankara, s.285-287

Yücel, Tahsin (2011). “Kimdir Ataç?” içinde *Nurullah Ataç*, Editörler Mustafa Şerif Onaran, İbrahim Çelik, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Anma ve Armağan Kitapları Dizisi 28, Ankara, s.73-75.

